

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydawniczapdn.pl

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydawnicza

Ks. Robert Romuald Kufel

Jak prowadzić kronikę parafialną?

PORADNIK

Zielona Góra 2014

Recenzent
ks. prof. dr hab. Józef Swastek

Projekt okładki
Aleksandra Adamczyk

Korekta
Anna Sokółka
Danuta Zielińska

Skład
Barbara Fijał

Fotografie
Krzysztof Garbacz

© Copyright by Robert Romuald Kufel 2014

Wydanie I

ISBN 978-83-938853-0-5

Wydawca
Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra
e-mail: kontakt@agencjawydawniczapdn.pl

Na okładce okucia z oprawy kroniki parafialnej z Lipek Wielkich (1946-1968)
– w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Zielonej Górze

WSTĘP

Czas płynie dyskretnie i niezauważalnie. W pierwotnym doświadczeniu czas dotykał wieczności w kategoriach natury, np. w zmieniających się porach roku. Przez analogię rytm ludzkiego życia od poczęcia i narodzin aż do śmierci kojarzył się z rocznym cyklem zmian przyrody¹.

Od początku człowiek utrwał ślady swego istnienia w postaci rysunków, malowideł, rzeźb i pomników. Szczególną formą informacji o nim samym i jego działalności były zapisy sporządzane np. na papierze. Z zachowanych rękopisów i druków tchnie bezcenna wiedza o człowieku. Ślady jego działań znajdują się we wszelkiego rodzaju kronikach, w tym parafialnych, stanowiących dziś jedno z najważniejszych źródeł do pisania historii parafii.

W wielu publikacjach tylko wzmiankuje się istnienie kronik parafialnych, ale nadal brakuje podręczników (poradników) dotyczących treści, sposobu i metody ich pisania. Wśród publikacji należy wymienić pozycje: *Prowadzenie kroniki parafialnej* W. Pogorzelskiego², *Czy proboszcz nie będący zawodowym historykiem, może co zdziałać dla historii swej parafii?* W. Szoldrskiego³, *Jak pisać kroniki parafialne. Uwagi metodyczne* K. Wilka⁴, *Kronika parafialna* B. Kumora⁵, *Zachowane kroniki parafialne z terenu diecezji włocławskiej z lat 1901-1939 oraz ich wartość jako źródła historycznego* S. Librowskiego⁶ oraz *Kroniki parafialne wczoraj i dziś* J. Kracika⁷.

Kroniki parafialne były prowadzone z inicjatywy księży proboszczów, a ich założenie wynikało z potrzeby uwiecznienia lokalnych wydarzeń, głównie związanych z działalnością parafii.

¹ B. Weber, *Czas Boży i czas ludzki*, „Źródło” 2013, nr 47, s. 20.

² „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1919:13, s. 345-350.

³ „Ateneum Kapłańskie” 1926:18, s. 210-212.

⁴ „Ateneum Kapłańskie” 1930:25, s. 166-172.

⁵ „Currenda” 1958:108, s. 384-387.

⁶ „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1969:18, s. 5-44.

⁷ „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1978:5-6, s. 173-178.

Zdarzało się też, że zachętą do działań kronikarskich stawało się odpowiednie rozporządzenie wyższych przełożonych. Na przykład w dniu 10 września 1945 roku ks. dr Edmund Nowicki, administrator apostolski w Gorzowie Wlkp., wydał rozporządzenie dotyczące założenia biura parafialnego, a w nim polecił duchownym prowadzić kroniki w gorzowskiej Administracji Apostolskiej⁸.

Niniejsza publikacja została podzielona na dwie części. W pierwszej sygnalizuje w wielkim skrócie zagadnienia dotyczące czasu, historii, źródeł historycznych, nauk pomocniczych historii i historii Kościoła. W drugiej, sięgając do tradycji, wprowadza w tematykę kronik parafialnych. W wielkim skrócie służy pomocą wszystkim, którzy prowadzą kroniki parafialne. Stanowi przyczynek i zachętę do dalszych rozważań na ich temat.

W tym miejscu autor serdecznie dziękuje wszystkim, którzy okazali wszelką pomoc w przygotowaniu tej publikacji. Szczególne podziękowania należą się p. Ewie Dumie – Kronikarzowi Zielonej Góry – za cenne porady i wskazówki oraz Mirosławie i Marianowi Frączakom, Beacie Mykietów, Urszuli Michalak-Skorackiej, Krzysztofowi Garbaczowi i ks. Januszowi Mikołajewiczowi.

⁸ E. Nowicki, *Rozporządzenie w sprawie założenia biura parafialnego*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Lubuskiej, Kamieńskiej i Prałatury Pilskiej” 1945, nr 1, s. 15.

I. KRÓTKO O NAUKACH O PRZESZŁOŚCI

1. Czas

W starożytności ubóstwiano czas. W mitologii greckiej wskutek gry słów uważano tytana Kronosa za personifikację czasu (Kronos=Chronos=czas)⁹. Starożytni Rzymianie oddawali cześć Janusowi, bogowi początku i końca. Janus czuwał nad biegiem czasu, otwierając każdy dzień, miesiąc i rok¹⁰.

W ujęciu klasycznym pod pojęciem czasu rozumie się kolejność zjawisk i zdarzeń zachodzących w otaczającym nas świecie. Czas jest przedmiotem badań, np. nauk przyrodniczych, filozofii, psychologii i teologii.

W naukach przyrodniczych stanowi miarę trwania zjawisk i zdarzeń oraz długość przedziałów między nimi. Dzieli się na czas astronomiczny, fizyczny, geologiczny i biologiczny. Czas astronomiczny opiera się na dziennym ruchu obrotowym Ziemi wokół własnej osi, którego jednostką podstawową jest sekunda (1:1,296 mln doby), albo na obiegowym ruchu Ziemi wokół Słońca (czas efemerydalny), którego jednostką jest sekunda efemerydalna. Czas fizyczny wyznacza porównanie występujących zdarzeń z jednostką czasową, w której powtarza się stan okresowego zjawiska fizycznego. W mechanice klasycznej przyjmuje się istnienie czasu absolutnego, płynącego jednostajnie, niezależnie od otaczających zjawisk przyrody. W mechanice kwantowej uznaje się zaś czas względny, który zależy od ruchu mierzącego go układu. W fizyce stosuje się także czas atomowy, oparty na zjawisku okresowych drgań wewnątrz atomów. Mierzy się go w sekundach atomowych (odstęp czasu 9 192 631 770 drgań określonej długości fali emisji pierwiastka cezu). Czas geologiczny skupia się na nawarstwieniu skał osadowych i na skamieniałościach, które w nich występują. Najmniejszą jednostką czasu geologicznego jest poziom, następnie

⁹ P. Grimal, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław 1997, s. 193.

¹⁰ W. Markowska, *Mity Greków i Rzymian*, Warszawa 2002, s. 324.

epoka lub piętro oraz okres i era. W geologii stosuje się też pomiar czasu oparty na promieniotwórczych właściwościach pierwiastków (np. uran). Czas biologiczny stanowi miarę tempa procesów zachodzących w rozwoju żywego organizmu. Warunkuje proces pojawienia się, rozwoju i kresu organizmu, który trwa w czasie od kilku minut lub dni aż do setek tysięcy lat. Organizm wytwarza własną rytmikę przemian chemicznych i czynności fizjologicznych. Procesy zachodzące w organizmie wykazują regularność czasową, wskazując na istnienie tzw. zegara biologicznego¹¹.

W ujęciu filozoficznym problematyka czasu obejmuje zagadnienia realności obiektywnej świata oraz podmiotowości zmierzającej do poznania zjawisk i zdarzeń. Pitagorejczycy twierdzili, że czas towarzyszy wyłącznie ruchowi. Stoicy byli zdania, że czas jest wytworem myśli, a atomiści głosili, że upływa on mocą swej natury bez związku z zewnętrznymi przedmiotami. Według Platona czas jest ciągły i płynie jednostajnie. Istnieje dzięki duszy świata, a ruch ciał niebieskich stanowi tylko źródło poznania. Św. Augustyn twierdził, że czas stanowi rozciągłość, którą poznaje się na podstawie analizy przeżyć i wrażeń. Arystoteles wyróżnił trzy aspekty czasu: psychologiczny (dotyczy analizy przeżyć), ontologiczny (dotyczy sposobu istnienia czasu) i epistemologiczny (dotyczy sposobu poznania czasu). Jest nierozzerwalnie związany z ruchem, a jego percepcja bez percepcji ruchu jest niemożliwa. Koncepcję Arystotelesa zmodyfikował św. Tomasz z Akwinu, który odrzucił pojęcie czasu nieskończonego. Uczył, że czas istnieje od stworzenia świata, formalnie jest w umyśle, a potencjalnie w zmianach. Tylko umysł dostrzega relację wcześniej – później lub przyszłość – przeszłość do teraźniejszości. F. Juarez wyróżnił czas materialny, który dotyczy ciał materialnych w ruchu ciągłym, i duchowy związany z istnieniem aniołów oraz czas wewnętrzny dotyczący trwania ruchu w każdym przedmiocie i zewnętrzny, który jest wspólną miarą trwania dla wszystkich przedmiotów. Koncepcję czasu absolutnego podał I. Newton. W oparciu o dane fizyczne twierdził, że czas

¹¹ S. Zięba, *Czas w naukach przyrodniczych*, [w:] *Encyklopedia katolicka* (dalej cyt. EK), red. R. Łukaszyk [i in.], t. 3, Lublin 1985, kol. 770-771.

2. Historia

Wyraz *historia*, z języka greckiego *istoria*, oznacza badanie, opis, wiedzę. Herodot z Halikarnasu użył tego słowa w dziele „Oto przedstawienie badań” i nazwał historię królową wszystkich nauk. Najczęściej historia jest pojmowana jako to, co było (*res gestae, facta, actus, causae, opera, eventus*), oraz jako to, co pisze się i mówi o przeszłości (*rerum gestarum*).

Przedmiot historii posiada trzy warstwy:

1. Proste czyny, działanie, dokonania w czasie i przestrzeni.
2. Ludzkie obiektywizacje w realnym świecie materialnym i duchowym, które wywierają wpływ na rzeczywistość, tok dziejowy i rezultaty liczące się dla człowieka.
3. Procesy historyczne będące uprzedmiotowionym splotem i następstwem dzieł ludzkich, przemiany antropogenetyczne, formacje ekonomiczno-społeczne, kształtowanie się kultur materialnych i duchowych, dzieje organizmów państwowych, wymiary życia wyższych religii, procesy życia Ziemi.

Historia obejmuje cztery zakresy:

1. Mikrohistoria – życie jednostki ludzkiej od początku do naturalnej śmierci.
2. Makrohistoria – życie zbiorowości ludzkiej: rodziny, rodu, szczepu, plemienia, klasy społecznej, narodu, kultury.
3. Megahistoria – życie wszystkich ludów i narodów.
4. Panhistoria – życie całej ludzkości z wszechświatem¹⁸.

Jako dziedzina wiedzy historia jest humanistyczną dyscypliną naukową, która bada przeszłość człowieka, funkcjonującego w życiu społecznym, niezależnie od charakteru i wartości poznawczej. Zgodnie z tą definicją historia zajmuje się przeszłością (dziejami) człowieka od dzikości do chwili obecnej, gdyż to, co zdarzyło się przed minutą, należy już do przeszłości i wchodzi w zakres histo-

¹⁸ C. Bartnik, *Historia*, [w:] EK, red. J. Walkusz, Lublin 1993, t. 6, kol. 938-941.

3. Źródła historyczne

Źródłem historycznym nazywa się wszystkie pozostałości psychofizyczne i społeczne, które będąc wytworem ludzkiej pracy i uczestnicząc w rozwoju życia społeczeństwa, nabierają przez to zdolności odbijania tego rozwoju. Wskutek tych właściwości źródło jest środkiem poznawczym, umożliwiającym naukowe odtworzenie rozwoju społeczeństwa we wszystkich jego przejawach²⁵.

Źródłem historycznym są wszelkie źródła poznania historycznego, czyli wszelkie informacje o przeszłości społecznej, gdziekolwiek one się znajdują, wraz z tym, co owe informacje przekazuje.

Źródłem dla historyka są wszelkiego rodzaju narzędzia pracy, za pomocą których człowiek przetwarza środowisko geograficzne. Do tego rodzaju źródeł zalicza się narzędzia do uprawy roślin (motyki, radła, pługi, brony). Innymi źródłami są zabytki architektury drewnianej i murowanej (grody, pałace, świątynie). Do zabytków kultury materialnej zalicza się cmentarze, grobowce, pomniki, broń oraz środki transportowe lądowe, powietrzne i wodne. W tej grupie źródeł są też naczynia ceramiczne, ubiory, różne przedmioty codziennego użytku i ozdoby.

Osobną kategorię źródeł historycznych tworzą wszelkie materiały pisane i drukowane: dokumenty, akta, księgi, roczniki, kroniki, żywoty, pamiętniki, inwentarze dóbr, statuty, protokoły, stenogramy sejmowe, ustawy i wiele innych. Cenny materiał źródłowy stanowią pieczęcie, herby i pieniądze, które mają różne napisy, wyobrażenia postaci ludzkich, ich strojów oraz zwierząt i roślin. Istnieją też źródła językowe: nazwy przedmiotów, miejscowości i osób oraz pewne formy gramatyczne i odmiany gwarowe języka. Źródła te pozwalają na ustalenie nazw i wyodrębnienie określonych grup etnicznych.

Źródła pisane dzieli się na:

- źródła dokumentalne (bezpośrednie) – dyplomy i akta;
- źródła narracyjne (historiograficzne) – roczniki, kroniki, latopisy, żywoty świętych, pamiętniki, wspomnienia,

²⁵ B. Miśkiewicz, *Wstęp...*, dz. cyt., s. 119.

4. Nauki pomocnicze historii

Ojcem nauk pomocniczych historii jest francuski benedyktyn z Kongregacji św. Maura, mnich Jean Mabillon, który w 1681 roku opublikował *De re diplomatica libri sex*. W swej pracy wykrzystal własne doświadczenia badawcze w zakresie dawnych archiwaliów. Głównie interesował się średniowiecznymi dokumentami, które uważał za cenne źródła historyczne. Położył podwaliny pod paleografię, dyplomatykę i sfragistykę. Jednak dopiero pod koniec XVIII wieku wyniki jego prac zostały rozpowszechnione na uniwersytetach (np. Getynga). Termin nauki pomocnicze historii wprowadził Teodor Sickel (1826-1908). W Polsce zainteresowanie naukami pomocniczymi historii wzrosło dopiero w pierwszej połowie XIX wieku. W 1817 roku archiwista Walenty Skorochód Majewski z Warszawy opublikował streszczenie niemieckich podręczników, dodając własne uwagi z historii Polski. Za ojca polskich nauk pomocniczych historii uznaje się Joachima Lelewela, który w 1822 roku wydał dzieło *Nauki dające poznać źródła historyczne*. Pierwszą katedrę nauk pomocniczych, która powstała w Krakowie, objął prof. Stanisław Krzyżanowski. Profesor potrafił przyswoić nauce polskiej nowe prądy i osiągnięcia w tej dziedzinie oraz fachowo przygotował swoich następców. W 1921 roku ukazała się *Encyklopedia nauk pomocniczych* autorstwa Stanisława Ptaszyckiego²⁷. W 1933 roku prof. Władysław Semkowicz rozróżnił nauki pomocnicze na te, które pozostają w ścisłym związku z metodą badania historycznego, oraz nauki posiłkujące, które są niezbędne do rozumienia źródła²⁸.

Nauki, które mogą być pomocne i przydatne historii, ogólnie dzieli się na dwie grupy:

1. Nauki posiłkujące historię (wszystkie samoistne nauki, z których metod i badań korzysta historyk).

²⁷ S. Ptaszycki, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej*, Lublin 1921.

²⁸ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii od schyłku IV do końca XVIII w.*, Warszawa 1972, s. 15-16.

5. Historia Kościoła

Historia Kościoła jest nauką teologiczną, która za swój przedmiot uznaje Kościół, będący widzialną instytucją ustanowioną przez Chrystusa. Zadaniem tej nauki jest przedstawienie dziejów Kościoła od Zesłania Ducha Świętego do czasów współczesnych. Dzieje obejmują wewnętrzne i zewnętrzne życie Kościoła, jego struktury oraz uwarunkowania geograficzne, gospodarcze, polityczne, społeczne, kulturalne i religijne³¹.

W swoich badaniach wykorzystuje źródła historyczne, które ogólnie dzieli się na:

- pierwotne;
- wtórne;
- urzędowe;
- prywatne³².

Źródła mogą być także:

- bezpośrednie;
- pośrednie;
- materialne;
- niematerialne;
- pisane;
- niepisane;
- oryginalne;
- nieoryginalne³³.

Historia Kościoła jest:

- krytyczna – oparta na źródłach, rozróżnia prawdę od fałszu (nie może ślepo wierzyć wszystkiemu);
- obiektywna – bezstronnie służy prawdzie;

³¹ M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 1: *Starożytność*, Warszawa 1989, s. 7-8.

³² K. Bihlmeyer, H. Tüchle, *Historia Kościoła*, t. 1: *Starożytność chrześcijańska*, Warszawa 1971, s. 16-17.

³³ J. Umiński, *Historia Kościoła*, t. 1: *Chrześcijańska starożytność i wieki średnie*, Opole 1949, s. 4-5.

II. TROCĘ WIĘCEJ O KRONIKACH PARAFIALNYCH

1. O parafii

Wyraz parafia pochodzi z języka greckiego od *paroikeo* – przebywać wśród kogoś, znajdować się blisko kogoś, być gdzieś przybysem, zamieszkać chwilowo w tym życiu. *Parokia* oznacza pobyt w obcym kraju lub bycie w drodze³⁶.

Początkowo termin *parokia* miał podwójne znaczenie. Po pierwsze, oznaczał gminę chrześcijańską, której przewodził biskup, i po drugie, określał kościół biskupi, przy którym mieszkał biskup wraz z kapłanami, nazywanymi prezbiterium biskupim. Duchowni różnych stopni gromadzili się tylko wokół biskupa i pełnili posługę wyłącznie w bezpośredniej z nim łączności³⁷.

Dziś parafia jest określana jako wspólnota wiernych, utworzona w Kościele partykularnym na stałe, nad którą opiekę duszpasterską pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego sprawuje proboszcz. Parafia stanowi wspólnotę, określoną przez wytyczenie granic terytorialnych. Oznakami stabilności wspólnoty parafialnej są:

- dekret erekcyjny biskupa diecezjalnego;
- wierni związani z terytorium parafialnym poprzez pobyt stały lub tymczasowy;
- własny duszpasterz (proboszcz);
- odpowiednie miejsce święte przeznaczone do wykonywania kultu.

Mianem parafii (jeśli prawo kościelne nie stanowi inaczej) określa się także tzw. parafię tymczasową (*quasi-paroecia*), która jeszcze ze względu na szczególne okoliczności nie jest erygowana

³⁶ *Griechisch-Deutsches Schul-Wörterbuch... von Dr Gustav Eduard Benseler*, wyd. 10, oprac. Dr Adolf Kaegi, Leipzig 1896, s. 649.

³⁷ R. Kamiński, *Parafia wspólnotą i instytucją*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1985, t. 32, z. 6, s. 16.

2. Z dziejów kronik

Kronika, z języka greckiego *chronos* (czas) i *chronikos* (dotyczący czasu), według *Współczesnego słownika języka polskiego* oznacza:

1. Chronologiczny zapis ważniejszych wydarzeń z życia jakiejś organizacji, instytucji, państwa, grupy społecznej.
2. Stały przegląd bieżących wydarzeń z jakiejś dziedziny⁴¹.

Kronika należy do gatunku dawnego piśmiennictwa historycznego, a jej autorów nazywa się kronikarzami (chronografowie). Do tego gatunku piśmiennictwa zaliczono np. biblijne Księgi Kronik. W starożytnej Grecji kronikami nazywano zestawienia chronologiczne, które przedstawiały zdarzenia w poszczególnych greckich miastach. W okresie hellenistycznym nastąpił rozwój kronikarstwa, gdy po podbojach Aleksandra Wielkiego poszerzyło się wyobrażenie o ówczesnym świecie i jego rozumienie. Kronikarze greccy, zainteresowani dziejami innych krajów, dążyli do ich uporządkowania i spisania. Przykładem tego typu opracowań były pisma Timajosa (ok. 350-250 przed Chr.), który wprowadził jednolity system rachuby lat. Właściwymi twórcami chronografii antycznej byli: Eratostenes (ok. 276-196) i Apollodor z Aten (ok. 180-110), którzy uporządkowali znane im wydarzenia polityczne i kulturalne od zdobycia Troi do śmierci Aleksandra Wielkiego. W starożytnym Rzymie także spisywano wydarzenia w porządku chronologicznym. Przykładem rzymskich roczników były *Annales Maximi* z II wieku przed Chrystusem. Pisarze roczników (annaliści) sporządzili dzieje Rzymu od założenia miasta do czasów im współczesnych (II-I wiek przed Chr.)⁴².

Chronografowie chrześcijańscy zapoczątkowali nową postać twórczości historycznej, nazywaną kroniką świata, która ukazywała dzieje świata od jego stworzenia do czasów im współczesnych. Do najstarszych tego typu kronik zalicza się *Chronografia* Sextusa

⁴¹ *Współczesny słownik języka polskiego*, oprac. B. Dunaj, Warszawa 2007, s. 702.

⁴² P. Dymmel, *Kronika*, [w:] EK, red. B. Migut [i in.], Lublin 2002, t. 9, kol. 1308-1309.

3. Z dziejów kronik parafialnych

Stoją na półkach w towarzystwie sędziwych ksiąg metrykalnych, otwierane z rzadka, częściej dla przeglądu niż kontynuacji. Prowadzone różnymi rękoma zmieniających się proboszczów płoszą czytelnika rozwlekłością opisów lub zniechęcają oschłą lapidarnością zwięzłych notatek rozdzielonych łysinami nieuważgłędzonych lat. Tak w 1978 roku ks. prof. Jan Kracik pisał o kronikach parafialnych⁴⁸.

Obok ksiąg metrykalnych (chrzty, śluby, zgony) kroniki parafialne stanowią cenne źródło informacji. Kronikarskie relacje można spotkać w najstarszych księgach metrykalnych. Na przełomie XVII i XVIII wieku duchowni przy okazji zapisu narodzin, chrztu, ślubu i pochówku swoich parafian pod konkretnym aktem w księgach metrykalnych umieszczali informacje o wyjątkowych wydarzeniach powszechnych i lokalnych, jak np. wybór lub zgon papieża i biskupa, wybuch wojny, pożary, potopy, kradzieże, morderstwa, wizytacje kanoniczne, konsekracje kościołów i kaplic, otwieranie cmentarzy itp. Autorzy tych wpisów dodawali też wiadomości dotyczące historii poszczególnych rodów i ich członków, np. pisali o ich pozycji społecznej, o zajmowanych przez nich stanowiskach i urzędach oraz o powiązaniach rodzinnych i sąsiedzkich. Niekiedy tego typu zapisy umieszczali na ostatniej stronie księgi metrykalnej. Zapiski kronikarskie także występowały w różnych częściach księgi lub na doklejonych do niej luźnych kartach.

W XVIII wieku pojawiły się kroniki parafialne w formie oddzielnych ksiąg o różnej grubości i rozmiarze. Przeważnie wygląd tychże kronik był dostosowany do współczesnych im zasad sporządzania ksiąg metrykalnych. Kroniki były szyte i oprawione w twarde okładki. Używano droższego papieru, atramentu i tuszu. Starano się pisać wyraźnie po obu stronach karty i oddzielać poszczególne zapisy odpowiednimi przerwami, np. znakami graficznymi czy elementami roślinnymi. Stosowano też jednokolorowe ozdoby

⁴⁸ J. Kracik, *Kroniki parafialne wczoraj i dziś*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1978, nr 5-6, s. 173-178 (Przedruk: „Notificiones Cracoviensis” 1978, nr 7-8, s. 237-243).

4. Osoba piszącego

Każde dzieło ma swego autora (ujawniony lub anonimowy). Obowiązek czuwania nad właściwym spisywaniem i przechowywaniem ksiąg metrykalnych, w tym także kroniki parafialnej, spoczywa na proboszczu, który może ją pisać osobiście lub zlecić jej prowadzenie np. wikariuszowi lub osobie świeckiej, np. nauczycielowi, kościelnemu, organiście⁵⁶. Proboszcz nie musi być zawodowym historykiem ani specjalistą z dziedziny dziejopisarstwa⁵⁷. Wystarczy wiedza historyczno-pastoralna, którą zdobył w czasie studiów seminaryjnych, oraz jego chęć i dobra wola. Proboszcz powinien pamiętać, że nie należy nikogo przymuszać lub „zrzucać” ten obowiązek na kogoś, kto nie czuje się kompetentny i nie chce pisać kroniki. Najlepiej, gdy kronikę pisze jedna osoba w kancelarii parafialnej, mając pod ręką akta i księgi parafialne. Trzeba pamiętać, że miejsce pracy kronikarza musi być w miarę wygodne i dobrze oświetlone.

Osoba mająca być parafialnym kronikarzem powinna być znana proboszczowi osobiście, mieć „dobre pióro”, odznaczać się zdolnościami, np. plastycznymi, dekoratorskimi, oraz dysponować swobodnym czasem na pisanie. Cechami dobrego kronikarza są: uczciwość, prawdomówność, obiektywność i krytycyzm. Proboszcz przed zatwierdzeniem nowego kronikarza powinien go pouczyć o sposobie prowadzenia księgi, a piszący – konsultować się z proboszczem i w ustalonym terminie przedstawiać mu owoc swej pracy. Przy okazji nie zaszkodzi zapoznać kandydata z ogólną wiedzą kancelaryjno-archiwalną. Wskazane są także wspólne spotkania robocze, połączone z wymianą uwag i doświadczeń, które skojarzyły się przy tworzeniu kroniki. Wszelkie pojawiające się wątpliwości trzeba ustalić z proboszczem, stosując złotą zasadę: „pytam, gdy nie wiem”.

Ktoś napisał, że Kiedy kronikarz pisze kronikę, nie ma czasu oglądać tego, co dzieje się wokół niego... Kiedy kronikarz ogląda to,

⁵⁶ R. Kufel, *Kancelaria...*, dz. cyt., s. 91.

⁵⁷ W. Szołdrski, „Ateneum Kapłańskie” 1926:12, t. 18, s. 210-212.

5. Wygląd zewnętrzny kroniki

Kronika powinna być większego formatu, gdyż wtedy ma poważny wygląd i łatwo nie zgubi się, a zapisane w niej wiadomości uzyskają lepszą przejrzystość. Proponuje się format księgi wraz z jej oprawą 210x300-310x420 mm, o grubości 2,8-3,2 cm. Okładka kroniki powinna być wykonana z trwałego materiału, o mocnej oprawie introligatorskiej, najlepiej skórzanej, lub przy użyciu półskórka. Do oprawy można użyć materiału imitującego skórę w różnych kolorach, np. bordowym, czarnym lub niebieskim oraz płótna introligatorskiego. W zasadzie należy unikać opraw półpłóciennych, gdzie z płótna introligatorskiego jest tylko grzbiet, a tekturowe karty oprawy są oklejone papierem. Przy zleceniu oprawy warto dopasować kolor okładki do koloru pozostałych ksiąg znajdujących się w biurze parafialnym. Można dodatkowo użyć papierowej obwoluty ochronnej w celu uniknięcia zabrudzenia oprawy księgi⁵⁹.

Na zewnętrznej stronie okładki powinien znaleźć się wytłoczony napis lub etykieta z nazwą parafii, np.:

Kronika parafialna

Liber memorabilium

Kronika Parafii pw. św. Michała w...

Kronika parafialna św. Michała w...

Pod nazwą parafii dodaje się datę lub rok założenia kroniki:

1 stycznia 1914

lub *1914*.

Ponadto prawe narożniki obu okładek można zaopatrzyć w metalowe okucia oraz klamry zamykające księgę. Klamry, które bardziej mają służyć jako ozdoby, powinny łatwo spinać wszystkie karty i otwierać księgę. Unika się zamka z kluczem lub kłódki, gdyż te dawnego typu zamknięcia dziś mogą wydawać się śmieszne i ośmieszać kronikarza.

Istnieje możliwość skorzystania z gotowych kronik, które są w sprzedaży detalicznej, ale przy gotowym produkcie producent

⁵⁹ L. Wilczyński, *Abc kancelarii i archiwum parafialnego*, Poznań 2012, s. 59.

6. Opis wewnętrzny

Na pierwszej karcie kroniki umieszcza się następujące informacje:

- przeznaczenie księgi (najlepiej powtórzyć napis z okładki);
- imię, nazwisko i stanowisko założyciela;
- miejscowość i datę założenia;
- odcisk okrągłej pieczęci parafialnej;
- w przypadku zmiany kronikarza jego następcą podaje imię, nazwisko i stanowisko oraz miejscowość i datę kontynuacji kroniki;
- podpis kronikarza stanowi niepowtarzalną wizytówkę jego osobowości⁶⁰.

Na drugiej karcie dobrze jest zapisać:

- imię panującego papieża;
- imię i nazwisko głowy państwa;
- imię i nazwisko nuncjusza apostolskiego;
- imię i nazwisko metropolity, Prymasa Polski;
- imię i nazwisko biskupa diecezjalnego, biskupów pomocniczych i seniorów;
- wpis można zakończyć np. zachętą, aby następcy kontynuowali kronikę itp., a kartę ozdobić np. rysunkiem kościoła lub jego patrona.

Praktycznie kronikę pisze się na kartach tylko po prawej stronie, bo lewa powinna być niezapisana. Powodem, dla którego tak się czyni, są przede wszystkim względy ochronne. Wilgoć, która czasem pojawia się w kancelariach kościelnych, skleja mokre karty wraz z zapisem, a po osuszeniu kart zapis obustronny może ulec częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu. W przypadku zapisu tylko z prawej strony zniszczenia będą mniejsze. Pod wpływem wilgoci prawostronny zapis może się jedynie odbić na przeciwległej, dotąd

⁶⁰ Por. A. A. Pyschała, *Grafologia i badania pismoznawcze*, Zielona Góra 2013, s. 117.

8. Treść

W kronikach należy regularnie wpisywać wszystkie wiadomości o znaczeniu historycznym, a szczególnie takie, o których nie ma żadnych informacji w aktach parafii. W większych odstępach czasowych powinno się także zamieścić przegląd całego życia religijnego z zaznaczeniem zmian, które zaszły w życiu parafii. W celu prawidłowego prowadzenia kroniki trzeba założyć kartotekę z dokładnymi datami wydarzeń oraz ścisłymi opisami. Kroniki, w których są luki czasowe, lub kroniki nowo powstałe muszą być poprzedzone sprawozdaniem kronikarskim, obejmującym brakujący czas⁶⁷.

W przypadku zakładania pierwszej kroniki podaje się krótką historię parafii i kościoła. Można przepisać treść dokumentu erekcyjnego lub tylko podać rok założenia parafii, gdy dokładna data erekcji jest nieznaną. Należy wpisać – o ile są znane – imiona i nazwiska miejscowych duchownych (proboszczowie, wikariusze, księża pochodzący z parafii), informacje o beneficjum parafialnym, cmentarzach, szkołach, bractwach, obiektach zabytkowych i dziełach sztuki⁶⁸.

Jeśli nowa księga stanowi kontynuację istniejącej już kroniki, trzeba podać szczegółowe dane dotyczące poprzednich kronikarzy: imię i nazwisko, stanowisko, rok założenia i czas, który obejmowała ostatnia kronika.

Kronika parafialna w treści powinna obejmować:

- dzieje;
- założenie parafii;
- budowy i remonty;
- inwentarz kościelny;
- ważniejsze uroczystości;
- szczególne fundacje;
- prebendy;
- sprawy sądowe;

⁶⁷ www.fzs.info.pl/formacja/kronika

⁶⁸ J. E. Pruner, *Pastoraltheologie*, t. 2: *Das Lehramt und das Hirtenamt des katholischen Priestertums*, Paderborn 1905, s. 367-368.

11. Znaczenie kroniki

Kronika parafialna powinna wiernie i obiektywnie odzwierciedlać jakość życia parafialnego. Ma być księgą dokumentacyjną, a nie sensacyjną, choć po wielu latach niektóre relacje mogą nabyć waloru lokalnych sensacji, zwłaszcza kiedy dokona się wizualizacji przeszłości i porówna się ją z obrazem ocalonym w teraźniejszości. O wartości materiału historycznego umieszczonego w kronice decyduje bogactwo treści oraz obiektywizm ze strony autora⁷⁷.

Dokładnie prowadzona kronika stanowi ważny dokument historyczny, potwierdzający wyjątkowy walor duszpasterstwa, wiary, ofiarności i zaangażowania wiernych, jak również ich troski o ówczesny im stan dóbr materialnych. Dokładne relacje z wydarzeń parafialnych pozwolą na poznawanie bogactwa i dynamizmu wiary przodków, jak również na budowanie bliższej więzi emocjonalnej we wspólnocie parafialnej⁷⁸.

⁷⁷ S. Librowski, *Zachowane kroniki parafialne*, dz. cyt., s. 44.

⁷⁸ W. Wenz, *Kancelaria parafialna jako przestrzeń kościelnego posługiwania. Studium kanoniczno-pastoralne*, Wrocław 2008, s. 198.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
I. Krótko o naukach o przeszłości	7
1. Czas.....	7
2. Historia	11
3. Źródła historyczne.....	14
4. Nauki pomocnicze historii	16
5. Historia Kościoła	21
II. Trochę więcej o kronikach parafialnych.....	23
1. O parafii	23
2. Z dziejów kronik.....	26
3. Z dziejów kronik parafialnych	31
4. Osoba piszącego.....	34
5. Wygląd zewnętrzny kroniki	36
6. Opis wewnętrzny	38
7. Czas pisania	41
8. Treść.....	42
9. Metoda	44
10. Kronika roczna	46
11. Znaczenie kroniki.....	48
Zakończenie	49
Słownik wybranych pojęć archiwalnych	52
Dokumenty.....	79

SŁOWNIK WYBRANYCH POJĘĆ ARCHIWALNYCH

A¹

aa (a.a., a/a)	– acta
	– ante approbationem
actum ut supra (a.u.s.)	– działo się jak wyżej
a.d.	– a dato
ad acta (aa)	– do akt ; adnotacja decernen na piśmie załatwionym lub niewymagającym dalszego załatwienia, stanowiąca jednocześnie polecenie złożenia pism do akt
a dato	– od daty wystawienia aktu
a.e.	– ante expeditionem
akt (l.mn. akty)	– pismo utrwalające czynność urzędową, powstałe jako jej produkt uboczny, niesamoistne w przeciwstawianiu do dokumentu, uzyskujące pełne znaczenie tylko w związku z innymi aktami, z którymi łącznie stanowi całość
	– termin używany nieraz zamiennie z dokumentem
akta (tylko w l.mn.)	– dokumentacja twórcy zespołu powstała w wyniku jego działalności, utrwalona za pomocą pisma niezależnie od techniki wykonania i formy zewnętrznej
aktotwórca	– urząd (instytucja) lub osoba fizyczna, w wyniku działalności których powstają akta
anni currentis,	
anno currente (a.c.)	– roku bieżącego
anni praeteriti (a.p.)	– roku przeszłego
ante approbationem (aa.)	– przed aprobatą ; adnotacja poprzedzająca wskazówkę referenta dla kancelarii, jak należy postąpić z konceptem pisma przed uzyskaniem dla niego aprobaty
ante expeditionem (a.e.)	– przed wysłaniem ; adnotacja poprzedzająca informację dla kancelarii, jak należy postąpić

¹ *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974.

archiwalia	z konceptem pisma przed przygotowaniem lub przed wysłaniem gotowego już pisma – materiały archiwalne przechowywane albo kwalifikujące się do trwałego przechowywania w archiwum
archwista	– pracownik naukowy archiwum realizujący zadania z zakresu: kształtowania narastającego zasobu, opracowywania materiałów archiwalnych, prac badawczych w dziedzinie archiwistyki
archiwistyka	– stopień w służbie archiwalnej – całość działalności, której przedmiotem są archiwa oraz materiały archiwalne; dyscyplina naukowa, której przedmiotem są archiwa oraz materiały archiwalne rozpatrywane z punktu widzenia zachodzących pomiędzy nimi związków, powstających w trakcie procesów archiwotwórczych
archiwum	– instytucja o charakterze urzędu administracyjnego, urzędu wiary publicznej oraz placówki naukowej powołana do kształtowania, zabezpieczania, gromadzenia, opracowywania oraz trwałego przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych, uprawniona do wydawania z nich uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów i kopii, a także do publikowania źródeł i pomocy archiwalnych oraz prowadzenia badań w dziedzinie archiwistyki – komórka organizacyjna instytucji powołana do przechowywania, porządkowania i zabezpieczania materiałów archiwalnych tej instytucji – gmach lub lokal stanowiący pomieszczenie archiwum – zespół, grupa zespołów lub zbiór archiwalny powstały na skutek działalności urzędu, instytucji, organizacji, a zwłaszcza rodu, rodziny lub osoby fizycznej

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydawniczapdn.pl

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydawnicza